

<https://doi.org/10.36719/2663-4619/108/43-49>

Şövkət Rəhimova

Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti
magistrant

shovkatrehimova98@gmail.com

İsmayıl Hidayətzadənin teatr sənətində irsi: “Yeddi gözəl” və “Koroğlu” tamaşaları

Xülasə

Bu məqalədə Azərbaycan teatrının aktyoru və rejissoru, eyni zamanda SSR-nin xalq artisti İsmayıl Hidayətzadənin ən məşhur tamaşalarından olan “Yeddi gözəl” baleti və “Koroğlu” operasının məzmunu, rejissor yanaşması, aktyor ifası, folklor elementlərinin istifadəsi, tematik islahatlar və ümumi əhəmiyyəti barədə ətraflı təhlil aparılmışdır. Bununla yanaşı, “Yeddi gözəl” və “Koroğlu” tamaşaları” adlı məqalə, İsmayıl Hidayətzadənin Azərbaycan teatr sənətinə töhfələrini və irsini təhlil edir. Məqalədə, İsmayıl Hidayətzadənin Azərbaycan teatrına gətirdiyi yeniliklər, əsərlərindəki rejissor yanaşması, simvolların istifadəsi və tamaşalarda qurduğu poetik səhnə dünyası ətraflı incələnir. Xüsusilə Hidayətzadənin Nizaminin “Yeddi gözəl” əsərinə və xalq dastanına əsaslanan “Koroğlu” tamaşasına gətirdiyi fərqli bədii və estetik yanaşma analiz edilir.

Məqalədə, “Yeddi gözəl” tamaşasında gözəllik və sevgi mövzularının necə təcəssüm olunduğu, simvolik və metaforik elementlərin necə işlədildiyi və tamaşanın bədii strukturunun tamaşaçıda yaratdığı təsirlər təhlil olunur. Bununla yanaşı, “Koroğlu” tamaşasında qəhrəmanlıq, azadlıq mübarizəsi və xalqın iradəsi kimi mövzuların necə səhnələşdirildiyi və rejissorun əsərə fərqli bir baxış bucağı gətirdiyi də araşdırılır.

Ümumiyyətlə, bu məqalə, İsmayıl Hidayətzadənin əsərlərində teatrın incəsənət dili və milli dəyərlərin necə sintez edildiyini, onun rejissor kimi unikal stilini və Azərbaycan teatrına etdiyi təsirləri təhlil etməyə çalışır.

Açar sözlər: *İsmayıl Hidayətzadə, Koroğlu, Yeddi gözəl, rejissor, aktyor, Azərbaycan teatri, səhnə, tamaşa, folklor*

Shovkat Rahimova

Azerbaijan State University of Culture and Arts

Master student

shovkatrehimova98@gmail.com

Ismayil Hidayatzade's Legacy in Theater Art: The Performances of “The Seven Beauties” and “Koroghlu”

Abstract

In this article, the content, director's approach, actor's performance, the use of folklore elements, thematic reforms and general significance of the ballet "The Seven Beauties" and the opera "Koroghlu", which are among the most famous performances of Ismayil Hidayatzade, the actor and director of the Azerbaijani theater, are detailed in this article. In addition, the article "The Seven Beauties' and 'Koroghlu' plays" analyzes Ismayil Hidayatzade's contributions and legacy to Azerbaijani theater art. In the article, the innovations brought by Ismayil Hidayatzade to the Azerbaijani theater, the director's approach in his works, the use of symbols and the poetic stage world he built in the plays are analyzed in detail. In particular, the different artistic and aesthetic approach brought by Hidayatzade to Nizami's "The Seven Beauties" and the play "Koroghlu" based on the folk epic is analyzed.

The article analyzes how the themes of beauty and love are embodied in the play "The Seven Beauties", how symbolic and metaphorical elements are used, and the effects of the play's artistic

structure on the audience. Along with this, it is also investigated how themes such as heroism, freedom struggle and the will of the people are staged in the play "Koroghlu" and how the director brings a different point of view to the work.

In general, this article tries to analyze how the artistic language of theater and national values are synthesized in the works of İsmayıl Hidayətzadə, his unique style as a director and his influence on Azerbaijani theater.

Keywords: *İsmayıl Hidayətzadə, Koroghlu, The Seven Beauties, director, actor, Azerbaijani theater, stage, performance, folklore*

Giriş

Məqalədə İsmayıl Hidayətzadənin "Yeddi gözəl" və "Koroğlu" tamaşaları üzərində aparılan təhlillə onun teatr sənətindəki irsi araşdırılır. "Yeddi gözəl" tamaşası folklor motivləri və müasir teatr estetikası arasında bir körpü rolunu oynayır, cəmiyyətin gözəllik anlayışını və sosial dəyərləri tədqiq edir. Hidayətzadənin "Koroğlu" operası isə Azərbaycan milli mədəniyyətinin parlaq nümunəsi olaraq, xalq qəhrəmanlığını və tarixi mübarizəni əks etdirir (Cəfərov, 2005).

İsmayıl Hidayətzadənin 1952-ci ildə təqdim etdiyi "Yeddi gözəl" tamaşası, Azərbaycan teatrında əhəmiyyətli bir yer tutaraq, yeddi gözəl qızın bir oğlanla olan sevgi hekayəsi vasitəsilə cəmiyyətin gözəllik anlayışını və sosial dəyərləri tədqiq edir. Folklor motivləri, dövrün estetikasına sintez edilərək istifadə olunur. Hidayətzadə, tamaşada daxili gözəlliğin önəmını vurğulayaraq, qadın müstəqilliyi və sosial normaqlara qarşı mübarizəni işıqlandırır. Aktyorların inandırıcı ifası, tamaşanın emosional dərinliyini artırır və izləyiciləri düşünməyə dəvət edir (Degen, Stupnikov, 2012).

Tədqiqat

İsmayıl Hidayətzadə, Azərbaycan teatrında tanınmış bir rejissor və aktyor kimi folklor motivlərinin və milli dəyərlərin müasir teatr dilində təqdimatında özünəməxsus bir üslub inkişaf etdirmişdir. Onun "Yeddi gözəl" tamaşası, yalnız bir səhnə əsəri olmaqla qalaraq, eyni zamanda milli kimliyin, sevginin, dostluğun və cəmiyyətin dəyərlərinin dərin müzakirəsinə açıq bir platforma təqdim edir (Həsənova, 2023).

Bu tamaşa Azərbaycan teatrında folklor motivlərinin müasir teatr estetikası ilə birləşdirilməsinin gözəl bir nümunəsidir. Onun ərsəyə gəlməsində bir neçə əsas şəxsin rolu olmuşdur:

İsmayıl Hidayətzadə tamaşanın rejissoru və liberetto müəlliflərindən biridir. O, folklor elementlərini müasir teatr dilinə uyğunlaşdıraraq yeni bir estetik dil formalaşdırmışdır. Hidayətzadə hekayənin vizual və emosional təsirini artırmaq üçün səhnə tərtibatı, işıqlandırma və musiqidəki seçimlərinə xüsusi diqqət yetirmişdir. Onu da qeyd edək ki, bu baletin yaradılması fikrini istedadlı rejissor İsmayıl Hidayətzadə Q. Qarayevə tövsiyə etmişdi (Həsənova, 2023).

Qara Qarayev tamaşanın musiqisinin bəstəkarıdır. Onun yaratdığı musiqi, xalq melodiylarının dövrün üslubları ilə birləşməsinə təmin edərək, tamaşanın emosional dinamikasını artırmışdır. Tamaşanın xoreoqrafı Pyotr Qusevdir. O, folklor rəqsləri ilə müasir rəqs elementlərini birləşdirərək, tamaşanın estetik cəhətini gücləndirmişdir. Aktyor heyəti tamaşada baş rol oynayan aktyorlar, öz xarakterlərini inandırıcı şəkildə təqdim edərək hekayənin dərinliyini artırmışdır. Onlar Hidayətzadənin bədii dilini daha da canlı edir, izləyicilərin emosional təcrübəsini zənginləşdirir (Kaldış, 1973).

Bu şəxslərin birgə fəaliyyəti, "Yeddi gözəl" tamaşasının yalnız bir səhnə əsəri olmamaqla yanaşı, milli kimliyin və mədəni irsin müzakirəsinə açıq bir platforma olmasına imkan tanımışdır.

"Yeddi gözəl" əsəri Azərbaycan folklorunun zənginliyini əks etdirən, eyni zamanda cəmiyyətin dəyərlərinə işıq tutan bir hekayədir. Tamaşada yeddi gözəl qızın bir oğlanın sevgi hekayəsi vasitəsilə cəmiyyətin gözəllik anlayışı, sevgi və dostluq dəyərləri tədqiq olunur.

Tamaşa hər bir gözəlin özünəməxsus xüsusiyyətləri, xarakterləri və hekayələri ilə fərqlənir. Bu qızlar, müxtəlif sosial və mədəni mühitlərin təmsilçiləridir. Onların arasında olan münasibətlər, sevginin, dostluğun, gözəlliğin və sosial normaqların müzakirəsinə zəmin yaradır. Hər bir gözəl, cəmiyyətin gözəllik standartlarını və bu standartlara qarşı olan mübarizəni əks etdirir. Eyni zamanda bu hekayə vasitəsilə İsmayıl Hidayətzadə gözəlliğin yalnız zahiri cəhətdən deyil, daxili gözəlliğin də əhəmiyyətini vurğulayır (Xudavərdiyeva, 2017).

İsmayıl Hidayətzadənin “Yeddi gözəl” tamaşasındakı rejissor yanaşması, onun bədii dilini və estetik qaydalarını müəyyən edir. Rejissor tamaşanın səhnə tərtibatında, işıqlandırmada və musiqidəki seçimləri ilə izləyicini hekayənin içində daha dərin bir təcrübəyə cəlb edir. Hidayətzadə səhnə təsvirlərini çox canlı və dinamik şəkildə təqdim edir, bu da tamaşanın vizual cəhətini gücləndirir (Qədirova, 2017).

Hidayətzadə dövrün teatr estetikası ilə folklor elementlərini birləşdirərək tamaşada həm ənənəvi, həm də müasir cəhətləri birləşdirir. Tamaşanın musiqisi, xalq melodiyları ilə müasir musiqi üslublarının sintezini əks etdirir. Bu yanaşma tamaşanın ritmini artırır və izləyicinin hissələrinə təsir edir.

Rejissor, hər bir obrazın dramatik inkişafını diqqətlə izləyir. Bu, tamaşanın dinamikasını artırır və izləyicini daha çox hekayənin içində hiss etdirir. Hidayətzadənin istifadə etdiyi simvolizm, tamaşanın dərinliyini artıraraq, izləyicinin düşünməyə və müzakirəyə cəlb etməsinə imkan tanıyır (Kaldış, 1973).

“Yeddi gözəl” tamaşasında aktyorların ifası əsərin ruhunu formalaşdıran əsas amillərdəndir. Hidayətzadə aktyorları yalnız səhnə simvolları kimi deyil, eyni zamanda xarakterlərinin emosional dünyasını canlı şəkildə təqdim edən ifaçılar olaraq tanıdır. Aktyorlar, hər bir obrazın xarakterini, düşüncələrini və hissələrini səmimi şəkildə əks etdirir.

Tamaşada baş rolları oynayan aktyorlar, öz xarakterlərini izləyiciyə inandırıcı şəkildə təqdim edir. Hər bir gözəl, öz fərqli emosiyalarını, gözəllik anlayışını və şəxsi mübarizələrini ortaya qoyur. Bu, tamaşanın dərinliyini artıraraq, izləyicinin empatini oyadır. Aktyorların ifası Hidayətzadənin bədii dilini daha da canlı edir, tamaşanın dramatik təsirini gücləndirir (Qriqoroviç, 1981).

Aktyorların ifasında, folklor elementlərinin istifadəsi də önəmlidir. Onlar, dövrün teatrda yeni yenicə yanaşmaları, eyni zamanda ənənəvi oyun metodlarını birləşdirərək, izləyicinin marağını artırır. Hidayətzadə, gənc aktyorları öyrətməkdəki rolu ilə də tanınır; bu, onun teatr dünyasına olan bağlılığını və gənc istedadların inkişafına verdiyi dəstəyi göstərir (Qədirova, 2017).

“Yeddi gözəl” tamaşasında folklor elementlərinin istifadəsi, əsərin bədii dəyərini artırır. Hidayətzadə, Azərbaycan folklorunun zəngin motivlərini tamaşaya daxil edərək, xalqın mədəniyyətini ön plana çıxarır. Folklorun bu cür istifadəsi, gənc nəsillərə milli irsi tanımaq və yaşatmaq məqsədini güdür (Rəhimli, 2008).

Tamaşada, xalq musiqisi və rəqsləri, folklor ənənələrinin mükəmməl bir şəkildə nümayiş olunmasını təmin edir. Hidayətzadənin tətbiq etdiyi musiqi və rəqs elementləri, izləyicinin emosional təcrübəsini artırır və mədəni irsi daha da dərin bir şəkildə tanıdır.

Folklor motivlərinin tamaşada yer alması, milli kimliyin qorunması baxımından da əhəmiyyətliyətlidir. Hidayətzadə, bu elementlər vasitəsilə, milli mədəniyyətin və dəyərlərin yaşadılmasına töhfə vermişdir. Bu, teatrın sosial və mədəni rolunu gücləndirir (Sadıxov, 2019).

“Yeddi gözəl” tamaşasında gözəllik, sevgi, dostluq və ailə dəyərləri ön planda durur. Hidayətzadə bu temaları müasir kontekstdə təqdim edərək, onların aktuallığını artırır. Tamaşada gözəlliyin yalnız zahiri görkəm deyil, həm də daxili gözəlliyin önəmi vurğulanır.

Hidayətzadənin təqdim etdiyi sevgi hekayəsi, cəmiyyətdəki qadın və kişi münasibətlərini müzakirə etməyə yönəldir. Tamaşada qadınların gücü, müstəqilliyi və özlərinə olan inamı ön plana çıxır. Eyni zamanda bu, sosial normlara qarşı olan mübarizəni də əks etdirir. Hidayətzadə, tamaşada qadınların güclü rolunu vurğulayaraq, cəmiyyətin gender bərabərliyi məsələsinə də diqqət çəkir.

Tamaşadakı dostluq münasibətləri, insanların bir-birinə olan dəstəyi və qarşılıqlı anlayışı ön plana çıxarır. Bu, izləyicilərə dostluğun əhəmiyyətini, bir-birinə olan bağlılığı xatırladır.

İsmayıl Hidayətzadənin “Yeddi gözəl” tamaşası, yalnız bir səhnə əsəri deyil, eyni zamanda milli kimliyin, mədəni irsin və sosial dəyərlərin dərin müzakirəsinə açıq bir platformadır. Rejissorun ustalılıqla birləşdirdiyi bədii elementlər, aktyorların inandırıcı ifası və folklor motivlərinin düzgün istifadəsi, tamaşanın bədii dəyərini artırır.

Hidayətzadə, “Yeddi gözəl” ilə Azərbaycan teatrına yeni bir nəfəs gətirmiş, milli mədəniyyətin qorunmasına və yaşadılmasına böyük töhfə vermişdir. Bu tamaşa, yalnız əyləncə deyil, eyni zamanda düşüncəyə dəvət edən bir müzakirə mərkəzidir. Hidayətzadənin yaradıcılığı, gənc nəsillərə

öz irsini tanıtmış və yaşatmış, beləliklə də, Azərbaycan teatrının inkişafına əhəmiyyətli bir töhfə vermişdir (Rəhimli, 2008).

Digər haqqında danışacağımız tamaşa isə “Koroğlu” operasıdır. Bizlərdən hər birimiz dünyanı hiss etməyə və özümüzü dərk etməyə başlayandan bəri, xalq qəhrəmanımız Koroğlu haqqında nəğmələri, hikmətli sözləri, rəvayətləri və dastanları eşidib böyümüşük. Bu gün də Koroğlu irsi öz dəyərini itirmədən xalqımızın mədəni yaddaşında yaşayır. Xalq mədəniyyəti ilə dərin bağlılığı olan böyük bəstəkar Üzeyir bəy Hacıbəyli də öz ölməz “Koroğlu” operasında məhz bu irsi möhtəşəm şəkildə canlandırmışdır. O, xalq həyatını, əməkçi insanların öz azadlığı uğrunda apardığı qəhrəmanlıq mübarizəsini operasında parlaq şəkildə təsvir etmişdir.

Bu monumental inqilabi xalq epopeyası aşıq motivləri əsasında yazılmış və Azərbaycan xalqının tarixi mübarizələrinə həsr olunmuşdur. Xalqın keçmişinə bu qədər dərinlikdən nüfuz etmək və onun duyğularını musiqidə bu qədər güclü əks etdirmək Üzeyir bəyin böyük yaradıcılıq axtarırlarının və xalq mədəniyyətinə olan sevgisinin nəticəsidir. “Koroğlu” operası Üzeyir bəyin musiqi yaradıcılığının zirvəsi olmaqla yanaşı, həm də Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin ən parlaq nümunələrindən biridir.

Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənəti zəngin tarixi ilə dünya mədəni irsinə mühüm töhfələr verib. Bu tarixi nailiyyətlər sırasında Azərbaycan milli operasının inkişafında xüsusi yer tutan Üzeyir Hacıbəyovun “Koroğlu” operası möhtəşəm bir mərhələdir. 1937-ci il aprelin 30-da Bakıda səhnəyə qoyulan bu əsər təkcə musiqi tarixinə deyil, həm də Azərbaycan teatrının qızıl səhifələrinə yazılıb. İsmayıl Hidayətzadə tərəfindən səhnələşdirilən “Koroğlu” operası milli operanın inkişafında yeni istiqamətlər müəyyənləşdirdi və bu möhtəşəm əsər Azərbaycan teatrında ilk dəfə rejissor tərəfindən bu cür geniş miqyasda səhnəyə gətirildi. Bu, milli operanın teatr sənətimizə möhkəm bir bağla inteqrasiyasının göstəricisi idi.

İsmayıl Hidayətzadə Azərbaycan Opera və Balet teatrına baş rejissor olaraq keçid etdiyi dövrdə “Koroğlu” operası onun rəhbərliyi altında həyata keçirilən ilk tamaşa oldu. Bu, onun Opera və Balet teatrında rejissor kimi debüt əsəri idi və o, Azərbaycan teatrının səhnəsində milli musiqi və dram ənənələrini dərinlikdən təcəssüm etdirən bu əsərlə teatr sənətimizin parlaq nailiyyətlərindən birinə imza atdı.

“Koroğlu” operasının əhəmiyyəti təkcə onun milli musiqi irsimizdəki dəyəri ilə məhdudlaşmır. Bu opera həm də 1938-ci ilin aprelində Moskvada keçirilən Azərbaycan incəsənəti ongunlüyündə təqdim edilərək, böyük bir mədəni hadisəyə çevrildi. Həmin dövrün ən önəmli mədəni hadisələrindən olan ongunlük çərçivəsində Azərbaycan incəsənəti sovet mədəniyyətinin ən parlaq nailiyyətlərindən biri kimi çıxış edirdi. SSRİ-nin müxtəlif respublikalarından olan sənətkarlar Moskvada öz mədəniyyətlərini nümayiş etdirərək, sovet xalqları arasında mədəni əlaqələri möhkəmləndirirdilər.

Azərbaycan incəsənəti ongunlüyündə nümayiş etdirilən əsərlər arasında Üzeyir Hacıbəyovun “Koroğlu” operası ən çox diqqət çəkən tamaşalardan biri oldu. Bu əsər Moskvada böyük müvəffəqiyyət qazandı və üç dəfə nümayiş etdirildi. Xüsusilə Stalinin və digər sovet rəhbərlərinin tamaşada iştirak etməsi, bu operanın SSRİ mədəniyyətinin tərkib hissəsi kimi böyük əhəmiyyətə malik olduğunu göstərirdi. Moskva tamaşaçıları “Koroğlu” operasının qəhrəmanlıq ruhunu, xalqın azadlıq mübarizəsini tərənnüm edən motivləri və musiqi əsasında qurulan epik səhnələri yüksək qiymətləndirdilər.

SSRİ qəzetlərində “Koroğlu” operasının müvəffəqiyyəti barədə çoxlu məqalələr yazıldı. “Pravda” qəzeti bu operanın möhtəşəm uğuru haqqında geniş bir məqalə dərc etdi və tamaşanın bədii keyfiyyətlərini yüksək qiymətləndirdi. “Trud” qəzeti isə Azərbaycan xalqının zəngin mədəni irsinin Moskvada böyük əzəmətlə təqdim edilməsini vurğulayırdı. Üzeyir Hacıbəyovun bu operası xalqın mədəni sərvətlərinin təntənəsini nümayiş etdirmək üçün əvəzolunmaz bir vasitə oldu.

“Koroğlu” operası uzun illərin axtarırlarının və zəhmətinin bəhrəsi idi. Üzeyir Hacıbəyov xalq dastanlarına, muğam sənətinə və Azərbaycan kəndlilərinin milli azadlıq mübarizəsinə həsr olunmuş epik bir əsər yaratmaq istəyirdi. Bu monumental inqilabi epopeya XVI-XVII əsrlərdə Azərbaycan kəndlilərinin apardığı mübarizəni əks etdirən dastanlar əsasında yazılmışdır. Üzeyir bəy bu əsəri

yaratmaq üçün xalq musiqisini dərindən öyrənmiş və rus, Qərb musiqi ənənələrini ustalıqla birləşdirmişdir.

“Koroğlu” operasının ilk tamaşası 1937-ci ildə M. F. Axundov adına Opera və Balet Teatrında keçirilmişdir. Həmin tamaşanın quruluşçu rejissoru İsmayıl Hidayətzadə, dirijoru isə Üzeyir Hacıbəyovun özü idi. Quruluşçu rəssam Rüstəm Mustafayev olmuşdur. Tamaşada Koroğlu rolunu Azərbaycanın dahi müğənnisi Bülbül ifa edirdi. O, Koroğlu obrazını böyük ustalıqla canlandıraraq, bu obrazı milli qəhrəmanlıq simvoluna çevirdi. Tamaşada Nigar rolunu G. İskəndərova, Həsən xan rolunu isə M. Bağırov ifa etmişdir. İsmayıl Hidayətzadə “Koroğlu” operasının rejissoru olaraq bir sıra mühüm tapşırıqları icra etmiş və tamaşanın bədii təsirini artırmaq üçün öz yaradıcılıq bacarıqlarını sərgiləmişdir.

“Koroğlu” Ü. Hacıbəyovun Azərbaycanın xalq ədəbiyyatına və folkloruna əsaslanaraq yaratdığı monumental bir operadır. Rejissorluq təhlili, operanın dramaturgiyasını, personajlarının inkişafını, səhnə tərtibatını və musiqi inteqrasiyasını əhatə edir.

“Koroğlu” operası, 16-cı əsrdə Azərbaycanda baş verən tarixi hadisələrə dayanır. Süjet, Həsən xanın qəddar əmrləri nəticəsində kəndlilərin mübarizəsi ətrafında cərəyan edir. Rejissor operanın beş pərdəlik strukturunu ustalıqla istifadə edərək, hekayənin gedişatını dinamik və cəlbedici edir:

Birinci pərdə: Bu pərdə, Həsən xanın qəddarlığını və kəndlilərin acınacaqlı vəziyyətini təqdim edir. Qoca çoban Əlinin gözlərinin çıxarılması, tamaşaçının xanın zülmü ilə tanış edir. Rövşənin Koroğlu adı alması, onun qəhrəmanlıq yoluna ilk addımını atmasıdır. Bu pərdədəki hissiyat, muzikal melodiyalarla doludur, burada Koroğlunun aşıq rolundakı ifası ön plandadır.

İkinci pərdə: Həsən xan, qonşu Ehsanpaşa ilə müttəfiqlik qurmağa çalışır. Kəndlilərin üsyanı daha da güclənir, bu da mübarizənin gedişatını göstərir. Rejissor bu pərdəni ikiqat gərginliklə təqdim edir: bir tərəfdən xanın zarafatı, digər tərəfdən kəndlilərin qəzəbi. Həməzə bəyin Koroğlunu aldatmaq planları, dramın gedişatını daha da intensivləşdirir.

Üçüncü pərdə: Üsyançı kəndlilərin qələbə qazanması üçün gözlədikləri döyüşün hazırlıqları burada yer alır. Koroğlunun dostları ilə birləşməsi, onun liderlik bacarığını nümayiş etdirir. Bu pərdə, xor səhnələri ilə zənginləşdirilmişdir, burada Koroğlunun şanlı döyüş nəğmələri ön plana çıxır.

Dördüncü pərdə: Həsən xanın və onun ətrafının arxa planda necə işlədiyi göstərilir. Xan sarayında baş verənlər, mübarizənin arxa fonunu təşkil edir. Koroğlunun ələ keçirməsi və Həsən xanın hiylələri, dramın pik nöqtəsinə çatdırılır.

Hidayətzadə, tamaşanın səhnə quruluşunu, aktyorların yerləşməsini və hərəkətlərini diqqətlə planlaşdırmışdır. O, səhnə arxitekturasından istifadə edərək, məkanın dinamikliyini artırmış, hər bir səhnənin emosional yükünü ortaya qoymuşdur.

Rejissor personajların xarakterlərini dərindən araşdıraraq, onların motivasiyalarını, hisslərini və mübarizələrini daha aydın şəkildə təqdim etmişdir. Koroğlu obrazının güclü lider kimi formalaşmasında, onun xarakterinin müxtəlif aspektlərini vurğulayan məqamlara xüsusi diqqət yetirmişdir.

Hidayətzadə, operada hərəkətlərin və rəqslərin mükəmməl bir şəkildə inteqrasiya olunmasını təmin edərək, musiqinin ritmini və melodiyasını səhnədə daha canlı şəkildə canlandırmışdır. O, milli rəqs və folklor elementlərini operanın vizual tərəfinə daxil edərək, tamaşanın milli ruhunu artırmışdır.

Hidayətzadə, tamaşanın emosional təsirini gücləndirmək üçün tamaşaçı ilə əlaqə yaratmağa çalışmışdır. O, aktyorların çıxışlarında, mimikalarında və bədən dilində tamaşaçının hisslərinə təsir edəcək nüanslar əlavə etmişdir.

Rejissor, Üzeyir Hacıbəyovun musiqisini operanın dramatik strukturasına uyğun şəkildə istifadə edərək, melodiyaların və sözlərin harmoniyasını təmin etmişdir. Musiqi, hekayənin təhlilində və qəhrəmanlıq hisslərinin vurğulanmasında mühüm rol oynamışdır.

Operanın librettosu H. İsmayılov və M. S. Ordubadi tərəfindən hazırlanmışdır və əsərin məzmununu xalq dastanları əsasında tərtib edilmişdir. Xalq musiqisinin aşıq üslubunda yazılmış bu opera Azərbaycan milli operasının inkişafında böyük rol oynadı. Üzeyir Hacıbəyov bu operada simfonik

orkestrin tərkibinə milli musiqi alətlərini də əlavə edərək, əsərin milli səciyyəsinə daha da gücləndirmişdir (Rəhimli, 2005).

“Koroğlu” operası musiqisi və möhtəşəm səhnələri ilə tamaşaçıları valeh etdi. Operanın əsas musiqi xətti xalqın qəhrəmanlıq mübarizəsini təcəssüm etdirən aşıq havaları üzərində qurulmuşdur. Operada Koroğlu obrazı xalqın azadlıq mübarizəsini aparan bir lider kimi təqdim olunur və onun qəhrəmanlığı təkcə şəxsi mübarizəsi ilə deyil, xalqın ümumi azadlıq arzusu ilə birləşir.

Bu operada ən təsirli səhnələrdən biri Koroğlunun xalqı üsyana qaldırdığı səhnədir. İlk pərdədə kəndlilərin ağır həyat şəraitini təsvir edən səhnə ilə başlayan tamaşa, Koroğlunun qəhrəmanlıq və azadlıq çağırışları ilə davam edir. Xanın sarayındakı təntənəli səhnələrdə isə musiqi və rəqs vasitəsilə zalım hakimiyyətə qarşı narazılıq və müqavimət ruhu canlanır. Üçüncü pərdədə Çənlibel qalasında toplanan kəndlilərin mübarizəyə qatılması və son pərdədə zalım Həsən xana qarşı qələbə qazanılması operanın dramatik kulminasiyasını təşkil edir.

Bu tamaşa həm musiqi, həm də rejissorluq baxımından çox böyük uğur qazandı. Azərbaycan teatr tarixində bu qədər geniş miqyasda səhnələşdirilən bir operanın nümayişi nadir hallarda rast gəlinən bir hadisə idi. “Koroğlu” operası milli operamızın ən yüksək zirvəsi olaraq qalır və İsmayıl Hidayətzadənin bu əsəri səhnəyə gətirməsi onun Azərbaycan teatr sənətindəki yerini möhkəmləndirən bir amil olmuşdur (Mükərrəmoğlu, 2011).

İsmayıl Hidayətzadə öz rejissor fəaliyyəti ilə Azərbaycan teatrının inkişafına əvəzsiz töhfələr vermişdir. Onun rəhbərliyi altında “Koroğlu” operasının səhnələşdirilməsi Azərbaycan teatrında yeni bir dövrün başlanğıcı oldu. Bu opera, milli musiqi və teatr sənətinin birləşməsinin ən gözəl nümunələrindən biri olaraq Azərbaycan mədəniyyətinin parlaq simvoluna çevrildi.

Hidayətzadənin rejissor olaraq bu əsəri səhnəyə gətirməsi, onun Azərbaycan teatr səhnəsində milli və bəşəri dəyərlərin ifadəçisi kimi böyük uğurlar qazanmasına səbəb oldu. Bu opera Azərbaycan xalqının qəhrəmanlıq mübarizəsinin, azadlıq arzusunun və mədəniyyətinin ən gözəl təcəssümü olaraq gələcək nəsillər üçün əbədi bir dəyər olaraq qalacaq. Operanın yarandığı gündən şərq xalqlarının opera sənətinə inkişafında mühüm töhfə vermiş bu əsər, təbii ki, bundan sonrakı illərdə də opera sənətinin şah əsərlərdən biri kimi qalacaqdır.

Nəticə

Hidayətzadənin yaradıcılığı Azərbaycan teatrının inkişafına əhəmiyyətli töhfələr verərək, milli irsin yaşadılmasına və müasir kontekstdə təqdimatına imkan tanımışdır. “Yeddi gözəl” tamaşasında qadın müstəqilliyi və daxili gözəlliyin əhəmiyyəti vurğulanır, “Koroğlu” operasında isə xalq mübarizəsi və qəhrəmanlıq mövzuları ön plana çıxarılır. Hər iki əsər, İsmayıl Hidayətzadənin teatr irsini zənginləşdirərək milli kimliyin qorunmasında və gənc nəsillərə mədəni irsin tanıtılmasında əvəzsiz rol oynamışdır. Teatrın estetikası, bədii dərinliyi və folklor elementlərinin istifadəsi tamaşaların mədəni əhəmiyyətini artırmışdır.

Ədəbiyyat

1. Degen, A., Stupnikov, İ. (2012, 7 noyabr). *60 illik əfsanə: “Yeddi gözəl” baletinin yubeyində*.
2. Həsənova, T. (2023, 17 aprel). *Operamızın Koroğlu abidəsi*. Azerbaijan-News.az. <https://www.azerbaijan-news.az/az/posts/detail/operamizin-koroglu-abidesi-1683159075>
3. Xudavərdiyeva, T. (2017, 25 dekabr). *Böyük mirasın keşikçiləri*. Kaspiy.az. <https://kaspiy.az/straz-velikogo-naslediya>
4. Kaldış, Y. (1973). *Musiqi ensiklopediyası. SSRİ-də “Sovet ensiklopediyası” və “Sovet bəstəkarı*.
5. *Karayev. Balet “Sem krasavits”*. Belcanto.ru. https://www.belcanto.ru/ballet_seven.html
6. Qriqoroviç, Y. (1981). *Balet ensiklopediyası*. Sovet ensiklopediyası.
7. Qədirova, N. (2017, 28 aprel). *Və bu gün, uzaq 1937-ci ildə olduğu kimi “Koroğlu”*. Millikitabxana.az. <https://www.anl.az/down/meqale/kaspi/2017/aprel/540147.htm>
8. Qasimov, R. (2023, 3 aprel). *“Koroğlu operası Bakı səhnəsində”*. Novayaepoxa.com. <https://novayaepoxa.com/opera-keroglu-na-bakinskoy-scene/443313/>
9. Mükərrəmoğlu, M. (2011, 14 avqust). *O yaradıcılığını həyatı qədər sevirdi*. Millikitabxana.az. <http://anl.az/down/meqale/xalqqazeti/2011/avqust/195240.htm>

10. Rəhimli, İ. (2008). *Azərbaycan Dövlət Opera və Balet teatri*. Nağıl evi.
11. Rəhimli, İ. (2005). *Azərbaycan teatr tarixi*.
12. Sadıxov, R. (2019). *Musiqili teatrların yaradıcılıq estetikası*.

Daxil oldu: 04.09.2024

Baxışa göndərildi: 22.09.2024

Təsdiq edildi: 03.10.2024

Çap olundu: 20.11.2024